

שיעור טז: כלאיים בציצית לשאר הראשונים

דף ד ע"ב

תוכן:

- א. שיטת הרמב"ן בדין הטלת חוטים ממין אחר
- ב. דעת ה"ש מי שסובר' וסתירה ברמב"ן
- ג. שיטת הרמב"ם
- ד. ביאור הסתירה ברמב"ן
- ה. בין הרשב"א והריטב"א לתוספות
- ו. דין 'אפשר להמתין' לעומת דין 'אפשר לקיים שניהם'
- ז. הזכרת המיגו ברשב"א
- ח. דין 'הותרה' בציצית - שיטת ר"ת
- ט. שאלות מהותיות על שיטת ר"ת
- י. הסבר שיטת ר"ת
- יא. האם תוספות במנחות מ ע"א הוא כר"ת

מקורות לשיעור:

הרמב"ן אצלנו בד"ה "הא דקאמרינן"
הרמב"ן למסכת שבת דף קלב ע"ב ד"ה "ודאמרי כגון"
הרמב"ם בהלכות ציצית פרק ג הלכה ו
הרשב"א כאן בד"ה "כתב רחמנא"
הריטב"א כאן בד"ה "ואפילו"
הרמב"ן בב"מ דף ל והרשב"א שם
תוספות במנחות דף מ ע"א ד"ה "כיון"
תוספות שם בדף מ ע"ב ד"ה "תכלת"
תוספות בדף ה ד"ה "כולה" ב"וא"ת אדילפינן מכלאיים בציצית"
הרשב"א לשבת דף כד ע"א "ואיכא דקשיא ליה"
הרשב"א בחידושיו לביצה דף ח ע"ב ד"ה "מיהא"
שאגת אריה' בסימן צו ובסימן ל

א. שיטת הרמב"ן בדין הטלת חוטים ממין אחר

שיטת הרמב"ן: מחלוקת סוגיות

הרמב"ן אצלנו בד"ה "הא דקאמרינן" מבאר: "כתב רחמנא צמר ופשתים דאפילו צמר לפשתים ופשתים לצמר - פירוש ולית ליה דריש לקיש דאמר לקמן 'כל מקום שאתה מוצא עשה ול'ת אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לאו יבוא עשה וידחה לא תעשה', דהא פשתים לצמר יכול לקיים את שניהם הוא ואפילו הכי דחי והכי נמי אמרינן עלה בהתכלת".

א"כ, לפי דבריו חלקו הסוגיות אם ניתן להטיל פשתים לצמר, כששורש המחלוקת הוא דינו של ר"ל "כל מקום וכו'" והסוגיה אצלנו ובמנחות בדף לט ע"ב לא סברה כר"ל. לפי"ז אין להקשות מדוע הסוגיה במנחות דף מ בדין סדין בציצית אסרה להטיל לבן מצמר בבגד פשתן, שכן היא סברה כר"ל.

מדוע תוספות לא ביארו כרמב"ן?

נראה שתוספות לשיטתם לא יכלו ללמוד כך, שהרי תוספות סברו שכשהגמרא בדף לט אמרה שכיון שתכלת פוטר, לבן של צמר גם פוטר, כוונת הגמרא היא **שמשום המיגו** אין אסור כלאיים, ואם כדברי הרמב"ן שהסוגיה בדף לט סברה שאין חסרון של "אפשר לקיים שניהם" כדי לומר 'עשה דוחה לא תעשה', למה צריך בכלל מיגו, הרי יש דין של 'עשה דוחה לא תעשה'? אלא מוכח שלמדו שאין מחלוקת סוגיות.

הרמב"ן שמתרץ שזו מחלוקת סוגיות לשיטתו שלא מביא כלל את המיגו, וסבר שלא אומרים מיגו כלל כדי להתיר כלאיים בציצית.

דעת הרמב"ן בהגדרת 'אפשר לקיים שניהם'

אולם יל"ע בדברי הרמב"ן:

ראשית, מה היה הכרח הרמב"ן לומר שסוגיין לא סברה כר"ל, מדוע שלא יבאר שמדובר באדם שאין לו חוטי לבן ממין הבגד וא"כ אדם זה אי אפשר לו לקיים שניהם וא"כ אף לפי ר"ל נאמר לגביו 'עשה דוחה ל'ת'?

אלא, מכאן שדעת הרמב"ן שאת עניין 'אפשר לקיים' לא מודדים במציאות, האם אדם זה יכול לקיים שניהם, אלא הדבר נמדד באופן עקרוני, האם המצווה יכולה להתקיים יחד עם הלאו או שקיומה חייב לדחות את הלאו, ומכיוון שלבן של ציצית בעיקרון יכול להתקיים ללא יצירת כלאיים, הרי שלעולם נקרא 'אפשר לקיים שניהם', גם אם לאדם זה אין חוטים ממינו.

דעת הרמב"ן לגבי חוטי לבן מצמר בבגד פשתים

לכשנדקדק ברמב"ן נמצא שמה שהביא אותו לומר אצלנו שסוגיין לא סברה כר"ל, הוא היתר הטלת חוטי לבן מפשתים לצמר, ויש לעיין מדוע לא ציין את היתר הטלת חוטי לבן מצמר בבגד פשתים, שכן מקרה זה קודם בסוגיה למקרה של חוטי לבן מפשתים בצמר?

בשיעור יד כתבנו שמכיוון שבבגד פשתים חייב הוא להטיל חוטי תכלת שהם מצמר, הרי שממילא הטלת חוטי הלבן ייצרו כלאיים ממנ"פ, אם יהיו מצמר ייצרו כלאיים עם הבגד ואם יהיו מפשתים ייצרו כלאיים עם חוטי התכלת, ממילא הרי זה נקרא 'אי אפשר לקיים שניהם' ולכן הרמב"ן לא ראה בדין זה סתירה לר"ל, אמנם כל זה בדאיכא תכלת, אולם הסוגיה בדף מ הרי עוסקת במקרה שהתכלת תהיה 'קלא אילן' ולא תכלת ובמצב זה שוב הטלת חוטי הלבן הם בגדר 'אפשר לקיים שניהם' וממילא אין סתירה בין הסוגיות לגבי החלק הזה של לבן מצמר בבגד פשתים.

אולם כבר הערנו שם שזה היה טוב אם היינו מגדירים את 'אי אפשר' כבעיה מציאותית, אולם לפי הרמב"ן שהמודד אינו מה בפועל, אלא נמדד באופן עקרוני, ממילא אף שאינו יכול בלא לעבור על כלאיים בגלל שהטיל בבגד הפשתן חוטי תכלת וכעת אף אם ישם חוטי פשתן גם יוצרו כלאיים, אולם זו בעיה חיצונית שהוא גרם לה, אף שעל הטלת התכלת א"א להתגבר למעשה, אך זה לא נוגע למצוות הלבן, וא"כ אין כאן דין 'עשה דוחה ל"ת' לגבי מצוות הלבן כי עקרונית לבן בבגד פשתן נקרא 'אפשר לקיים שניהם'.

מסיבה נוספת לא נראה לומר ברמב"ן שלמד שהטלת חוטי לבן מצמר לאחר הטלת חוטי התכלת הרי זה בגדר אי אפשר לקיים שניהם, דכמו שביארנו שם שעניין זה לכאורה יהיה תלוי בשאלה האם הכלל של ר"ל אומר שאם ניתן לקיים את העשה בלא לדחות את הלאו איננו דוחים אותו, אך אם בשתי האפשרויות העומדות לפנינו ידחה הלאו, הרי זה לא

נקרא 'אפשר לקיים שניהם', וא"כ, לפי"ז, הרי כאן גם אם ייתן חוטי לבן מפשתן הלאו של כלאיים עדיין יצטרך להידחות.

או שמא 'אפשר לקיים שניהם' אינו דין בלאו שלא יידחה, כאשר ניתן לא לדחותו, אלא הוא דין בעשה שלא ידחה, כאשר ניתן "להסתדר" בלא שיידחה, וכאן אם יטיל חוטי לבן מפשתים שהם הרי לא יהיו כלאיים עם הבגד, מצוות לבן לא תצטרך לדחות כלאיים, אמנם אז חוטי הלבן ייצרו כלאיים עם חוטי התכלת, אולם אז חוטי התכלת, מצוות התכלת, היא תיצור דחיה כמו שיוצרת על כל הבגד ולגבי התכלת נחשב 'אי אפשר' שהרי חוטי הלבן שהם חלק מהבגד חייבים לקבל תכלת לפוטרים, אולם כשיעשה חוטי לבן מצמר הם יעשו כלאיים עם הבגד ואז מצוות הלבן שלהם צריכה לדחות את הכלאיים והרי 'אפשר במינו' לעשות חוטי פשתן.

והנה ראינו בשיעור הקודם שלדעת הרמב"ן עה"ת דין 'עשה דוחה ל"ת' הוא דין בכוח העשה לדחות את הלאו כדי שיתקיים, ולא דין בלאו שלא נאמר בכה"ג כדעת רב נסים גאון, לכן נראה שהמדד ל'אפשר לקיים שניהם' יהיה בעשה ואילו לרב נסים גאון יהיה בלאו, וא"כ לפי"ז בחוטי לבן מצמר בבגד פשתים לכאורה גם צריכה להיות בעיה לפי ר"ל והדק"ל מדוע הרמב"ן לא התייחס אליה.

יתכן והרמב"ן לא התייחס לעניין זה כי למד כחזו"א שהבאנו בשיעור יד שלאחר הטלת חוטי התכלת בבגד פשתים אין כלל בעיה להטיל חוטי לבן מצמר באותו הבגד, שהרי הוא כבר בגד כלאיים, ואין צורך כלל בדין 'עשה דוחה ל"ת', ולכן הגמרא במנחות דף לט ע"ב לא הסתפקה כלל בדין זה והיה פשוט לה ומה שכתבה "כיון דתכלת פטרה לבן נמי פטרי", אין כוונתה ב"כיון" ל"מיגו", אלא לצד המציאותי להיווצרות הכלאיים ע"י התכלת, ולכן הרמב"ן לא התייחס כלל למקרה זה.

ב. דעת ה'יש מי שסובר' וסתירה ברמב"ן

הרמב"ן מביא דעה אחרת: "ויש שסובר דר"ל בעלמא איתמר, אבל כלאיים בציצית לגמרי הותר מסמוכין, וההיא דמנחות דחייה בעלמא היא"

הרמב"ן דוחה דעה זו ואומר: "ולא נהירא לי בשמעתין, דהא מהכא גמרינן לכל התורה דאתי עשה ודחי ל"ת, ואם כן נימא דאפילו בדאפשר לקיים את שניהם לידחי דומיא דציצית, אלא ש"מ בציצית נמי איתמר".

והנה הרמב"ן למסכת שבת דף קלב ע"ב ד"ה "ודאמרי כגון" סותר עצמו, שם הוא אומר: "... וכן אני אומר שסדין בציצית לאו מתורת עשה ול"ת הוא דמדחי, שאם כן כ"מ שאפשר לקיים את שתייהן מוטב וכו' ובמסכת מנחות פרק התכלת (לט) אמרינן דאפילו לטלית של צמר עבדינן לבן של פשתים אלא מדין היקישא אתי לן סדין בציצית...".

וקשה, דלכאורה דעתו במסכת שבת היא בדיוק הדעה שהביא כאן ודחה אותה! וכבר העיר על הסתירה הגרא"ז בהגהתו על הרמב"ן בשבת.

והנה כשנתבונן בשתי הדעות, זו שהביא אצלנו בשם "יש מי שסבר" וזו שלו במסכת שבת, נמצא הבדל תוכני והבדל סגנוני.

ההבדל התוכני - כשהרמב"ן הביא אצלנו את הדעה שכלאיים בציצית הותרו לגמרי, כתב בה "וההיא דמנחות דחייה בעלמא היא", הגמרא במנחות **הפריעה** לאותה דעה, איזו גמרא? מסתבר שזו אותה הגמרא שהזכיר קודם לכן, הגמרא במנחות בדף לט ע"ב שהסתפקה האם ניתן להטיל חוטי לבן מפשתים בבגד צמר, ואילו לאותה דעה הסתפקות הגמרא לא מובנת, שהרי כלאיים הותרו לגמרי אצל ציצית ולמה שיהיה אסור, לכן אמרו שמה שהגמרא במנחות הסתפקה כיצד ניתן לשים חוטי לבן זו דחייה בעלמא, אולם לעומת הרמב"ן בשבת הביא את הגמרא הזו במנחות שהתירה פשתים בצמר **כראיה** לשיטתו, ולא כתב שזו דחייה בעלמא ולא ראה בה כלל בעיה לשיטתו, מדוע בכלל מסתפקת. זה מראה שבאמת שיטתו שלו והשיטה אותה תקף אצלנו, אינן אותה השיטה.

הבדל סגנוני - כמו"כ כשנדייק בלשון הרמב"ן נראה שהדעה שאצלנו דחה ודעתו במסכת שבת הן באמת שתי דעות שונות, אצלנו אותה דעה שמביא אומרת: "כלאיים בציצית **לגמרי הותר** מסמוכים", אולם במסכת שבת לא מזכיר בכלל שהותר, אלא "שסדין בציצית **לאו מתורת עשה ול"ת** הוא דמדחי", רק כותב על דרך השלילה שאינו מדין 'עשה דוחה לא תעשה', מה ההבדל בין הדעות?

נראה שהשיטה אותה דוחה אצלנו, למדה שזה היתר גמור, שזה כדרך רב נסים גאון שלמד שזה שיוור בלאו, ואז לשיטתם באמת לא שייכת ההגבלה אם אפשר לקיים שניהם או לאו, בגלל שלא נאסר הלאו כלל ולכן היה צורך לומר שדברי הגמרא במנחות שכן הסתפקה הן דחייה בעלמא.

אמנם, רב נסים גאון עצמו שלמד בכל 'עשה דוחה לא תעשה' שזו התנאה בלאו ובכל זאת ר"ל אמר את דבריו, ילמד שאין זו סתירה, אולם יתכן שהרמב"ן עצמו שחלק על רב נסים גאון מיאן באמת להבין ששני הדברים עולים בקנה אחד ולכן אמר בשיטתם, או הם עצמם אמרו, שהגמרא במנחות היא דחייה בעלמא, ושאל הרמב"ן עליהם דא"כ תלמד שבכה"ת בעשה ולא נאמר שזה שיעור בלאו, (מעין שאלת תוספות בברכות דף כ על רש"י שם שלמד כה"ג בטומאת כהן למת מצווה).

אולם הרמב"ן בשבת לא כותב שזה הותר, אך מאידך גם לא כתב 'עשה דוחה לא תעשה', אלא זה גדר שלישי, מהו? נראה ששיטתו היא כשיטת הרמב"ם.

ג. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהלכות ציצית פרק ג הלכה ו פוסק: "ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות של צמר אע"פ שהוא לבן לבדו בלא תכלת. בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז מותר לענין ציצית שהרי התכלת צמר הוא ומטילין אותה לפשתן ומפני מה אין עושין כן מפני שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה וכל מקום שאתה מוצא עשה ול"ת..."

לכאורה לשונו תמוהה, מהו פירוש דבריו: "בדין הוא שיהא מותר", אם מיד כותב שלא עושים כן כי אפשר לקיים שניהם ואין 'עשה דוחה לא תעשה' במקרה שכזה? אם באמת לא אומרים 'עשה דוחה לא תעשה' בכה"ג, אז לא ברור מה אומר הרמב"ם שבדין הוא שיהא מותר, הרי למעשה לא שייך לומר 'עשה דוחה לא תעשה' כשאפשר לקיים שניהם! כמו"כ, הרמב"ם כותב "שהשעטנז מותר לענין ציצית", מלשון זו נראה שזה היתר גמור, כשיטה שהביא הרמב"ן, אך מיד אח"כ הרמב"ם מביא את הכלל של ר"ל שמתייחס לענין 'עשה דוחה ל"ת' וכיצד שני הדברים מתיישבים?

רואים ברמב"ם שיטה מורכבת, מחד שעטנז הותר לענין ציצית, ומאידך שייך דין ר"ל. כבר דיברנו בשיעור הקודם, שגם לשיטת הרמב"ן שהלאו נאמר אלא שהעשה דוחה אותו, מ"מ לאחר דין הדחייה הלאו הותר, א"כ בכל 'עשה דוחה ל"ת' יש שני שלבים: שלב הדחייה ולאחר מכן בא ההיתר על הלאו. למד הרמב"ם שמקור ההלכה לעשה דוחה לא תעשה' שזה כלאיים בציצית, שם תוצאת ההיתר על הלאו דכלאיים איננה צריכה את השלב הראשון שהעשה ידחה את הלאו אלא קיימת מכוח דרשת הסמוכים של התורה,

אלא שלשאר התורה שם לא נאמר היתר בפסוקים אנו לומדים שניתן ג"כ להגיע לאותה תוצאה כמו בכלאיים בציצית, היינו להיתר הלאו, אולם דרך 'עשה דוחה לא תעשה'.
 דין כלאיים בציצית מיסוד דינו הוא היתר ולא בנוי על 'עשה דוחה לא תעשה', ולומד הרמב"ם שמה שהותרו כלאיים בציצית זו הלכה מדין סמוכים, ומה שאנו בד"כ מגיעים ע"י 'עשה דוחה לא תעשה' לתוצאה שניתר הלאו כמו שדיברנו ברמב"ן לעיל שאחרי דין הדחייה חל היתר על הלאו, הרי שבציצית מלכתחילה כך נאמרה ההלכה, אך אנו מגיעים לאותה התוצאה.

איך לומדים לכה"ת מכאן? כאן התורה אמרה בפירוש להגיע להיתר כזה **בגלל המצווה**, אך בכ"מ שלא אמרה אנו צריכים קודם כל לדחות את הלאו כדי להגיע להיתר, וע"כ נתנה לנו התורה את הכוח לעשות זאת כדי שנגיע לתוצאה שיש בכלאיים בציצית.
 אולם אותו היתר ללאו דכלאיים שבתורה, ניתן רק לצורך, ולא שלא לצורך, ומזה הוציא ר"ל שגם דין הדחייה יהיה דווקא כשזה לצורך.

לפי"ז יובן לשון הרמב"ם, דהנה אם היתר כלאיים בציצית היה בנוי על הכלל של 'עשה דוחה לא תעשה', וה'הותרה' היה רק התוצאה שלו, הרי שההיתר יבוא רק אחרי שנפעיל את השלב הראשון של 'עשה דוחה ל"ת', ומכיוון שכבר בשלב זה קיימת בעיה כי אפשר לקיים שניהם ולכן איננו מופעל, לא מגיעים כלל לשלב של ההיתר ולא היה שייך לומר את דברי הרמב"ם "בדין הוא שיהא מותר", אולם מכיוון ואין בכלאיים בציצית את השלב הזה, אלא ישר התורה התירה את הלאו ובתנאי שזה לצורך, הרי שעניין הלא לצורך מעכב ישירות את ההיתר ולא את ההקדמה להיתר ולכן שייך לומר "בדין הוא שיהא מותר".

ד. ביאור הסתירה ברמב"ן

נבאר ברמב"ן בשבת כדרך שלמדנו ברמב"ם, הותרו כלאיים לצורך ציצית ללא צורך ב'עשה דוחה לא תעשה', כלשון הרמב"ן, אין זה היתר כדרך רב נסים גאון וכדרך השיטה שהביא אצלנו, אלא דילוג על שלב ה'עשה דוחה לא תעשה', לכן נקט בלשון שלילה שאין זה ע"י 'עשה דוחה לא תעשה', לומר שרק דילגנו על זה אך אנו מגיעים לאותה תוצאה, ב'עשה דוחה לא תעשה' התוצאה היא שזה הותר, כאן ל"צ 'עשה דוחה לא תעשה' אלא ההיקש אומר לנו את מה שהיינו מגיעים אליו מדין 'עשה דוחה לא תעשה', ול"צ לומר שנאמר דין בציצית לדחות את הלאו, כדי שנגיע לשלב השני של 'הותרה'.

מאיפה לוקח זאת הרמב"ן? מזה שהגמרא מתירה פשתים בצמר למרות שלפי ר"ל זה 'אפשר לקיים שניהם', מזה מוכיח הרמב"ן שהדחייה לא מדין 'עשה דוחה ל"ת', וא"ת הרי יש צורך שיהיה 'אי אפשר לקיים שניהם', גם לפי הגדרת הרמב"ם שהרמב"ן לומד על פיה, דאם לא כן מדוע לא התקשה הרמב"ן למה בכלל הגמרא במנחות מסתפקת אם ניתן להטיל חוטי לבן מפשתים בבגד צמר?

אלא, כאן יש להוסיף עניין נוסף, הגדרת 'אפשר לקיים שניהם' בדין ר"ל שהתייחסה לכלל של 'עשה דוחה לא תעשה', תהיה שונה מהגדרת הכלל הזה לעניין אם אומרים את היתר התורה בכלאיים בציצית.

לגבי ר"ל דייקנו לעיל ברמב"ן שהגדרה היא אם אפשר או אי אפשר **עקרונית** ולא מעשית וביארנו זאת כי הגדרת אפשר לקיים שניהם, לפי הרמב"ן זו הגדרה בעשה, לאיזה עשה יש כוח לדחות את הלאו שזה לשיטתו בהבנת הכלל של 'עשה דוחה לא תעשה' שזה דין בכוח העשה לדחות.

אולם כאן לעניין כלאיים בציצית ל"צ את כוח העשה כדי לדחות, אלא אנו מגיעים לזה מכוח הסמוכים, אך אם יש בידו חוטים מאותו המין וודאי שהרמב"ן לא יתיר, כי מה שהותר זה רק לצורך, וכאן הצורך נמדד באופן **מציאותי** אף לפי הרמב"ן כי אין זו הגדרה בכוח הדחייה (ואף שכאמור ר"ל הוציא את יסודו מעצם דין ההיתר, כמו שאמרנו ברמב"ם מ"מ דון מיניה ואוקי באתריה, השליך זאת על עניין הכלל של 'עשה דוחה לא תעשה' שזה דין בעשה, לפי הרמב"ן), לכן הגמרא במנחות התקשתה מצד שאפשר לקיים שניהם, שזה כאמור קושי רלוונטי אף לכלאיים בציצית אולם הסיקה שמותר, ולמד הרמב"ן שמסקנה זו נשענת אמנם על כך שבפועל אין לו חוטי לבן ממינו אך זה מתיר רק לעניין כלאיים בציצית, ולא יתיר לגבי כה"ת כולה, ששם צריכים ליישם את הכלל של 'עשה דוחה לא תעשה' ולזה צריך שעקרונית יהיה 'אי אפשר לקיים שניהם' ומכאן ע"כ שאין היתר כלאיים בציצית בנוי על 'עשה דוחה לא תעשה', ואילו בדף מ לגבי 'קלא אילן' שם ע"כ זה באופן שיש לו חוטי פשתן וזו בעיה גם לפי הרמב"ן, ולכן הגמרא בדף מ לא קשה עליו.

ואף שאצלנו שאל הרמב"ן על שיטת הי"מ מהגמרא במנחות בדף לט זה מפני שכאמור שיטתם שונה משיטתו והיא התירה לגמרי ולשיטתם גם אם יש לו חוטים ממינו צריך להתיר כי הותר לגמרי.

ה. בין הרשב"א והריטב"א לתוספות

הרשב"א והריטב"א מול תוספות

כתב כאן הרשב"א בד"ה "כתב רחמנא": "... וחוטי צמר פוטרין בשל פשתן ואפילו לבן, ושל פשתים פוטרין בשל צמר, ודוקא לבן של צמר בשל פשתים ושל פשתים בשל צמר בדלית ליה מיניה ואי אפשר לקיים מצות ציצית בלא דחיית לא תעשה, אבל היכא דאיכא ממין הכנף אין מטילין לו אלא מינו וכדריש לקיש דאמר כל מקום שאתה מוצא וכו', הילכך בדאיכא מינו אתה יכול לקיים את שניהם, אבל היכא דליכא מיניה אי אתה יכול לקיים את שניהם" וכיו"ב כתב הריטב"א.

והנה מזה שהרשב"א העמיד את היתר הגמרא באופן שאין לו ממין הכנף ואסר באופן שיש לו ממין הכנף, מוכח שסבר שלא אומרים כלל 'מיגו' כדרך שביארו תוספות, וצ"ל שמה שבגמרא במנחות דף לט מבואר שמהני 'מיגו' או 'כיון', ילמד כרש"י שם שהגמרא דיברה מצד הלכות ציצית.

לשיטתו, במנחות בדף מ מדובר כאשר יש לו חוטי פשתן ולכן אסרה הגמרא להטיל חוטי לבן מצמר בבגד פשתן ואילו בדף לט ואצלנו מיירי שאין לו וזה מצב של 'א"א לקיים שניהם' ולכן הלבן יכול לדחות כלאיים.

הב"י בסימן יא הביא תירוץ כזה מרבנו ירוחם.

מדוע תוספות לא תירצו בפשטות כרשב"א והוצרכו לחדש את עניין ה'מיגו'?

מזה שתוספות לא תירצו כך, נראה בפשטות שסברו כב"י שם, שכתב להשיג על תירוץ רבנו ירוחם, שאף שאין לו חוטים עדיין מיקרי 'אפשר לקיים שניהם' כי מצד המצווה אפשר לקיים שניהם, שכן מצוות הלבן יכולה להיות ממין הבגד.

וזה כמו שאמרנו בשיטת הרמב"ן שדין דחייה נאמר רק כאשר העשה מחייבו לעבור על הלאו, אך אם הבעיה היא רק אצלו שאין לו, הרי שלא העשה מחייבו לעבור על הלאו, אף שהוא כרגע לא יכול לקיים את העשה.

הבנת תוספות כמו הרמב"ן תתאים למה שהבאנו להוכיח בשיעור הקודם שנראה שתוספות למדו את דין 'עשה דוחה ל"ת' כרמב"ן עה"ת ודלא כרב נסים גאון, כמ"כ הדבר יתאים למה שביארנו בדבריהם בשיעור יד שדין ר"ל הינו דין בעשה ולא בלאו.

נמצא שתוספות והרשב"א חלקו בשתי מחלוקות:

א. מה נקרא 'אפשר' ו'אי אפשר' לקיים שניהם - לתוספות מבחינה עקרונית ולרשב"א מבחינה מעשית.

ב. האם אומרים 'מיגו' לעניין היתר כלאיים בציצית - לרשב"א אומרים ולתוספות לא. יל"ע, מה שורש המחלוקת הראשונה וכן האם המחלוקת השנייה תלויה באותו שורש או שמא הינה מחלוקת עצמאית (כמובן שאין לומר שהרשב"א בעיקרון מסכים שניתן לומר מיגו אלא שאינו צריך אותו, דא"כ מדוע אוסר לתת כשיש לו ממינו).

ביאור המחלוקת בהגדרת 'אפשר לקיים שניהם'

והנה לפי רב נסים גאון שכאשר הלאו נפגש עם העשה הרי שלא נאמר הלאו, מסתבר שזה שייך רק כאשר העשה מחייב לעבור על הלאו, אז שייך לומר שמכיוון שהעשה מכריחו לעבור על הלאו א"כ לא יתכן שהתורה תצווה על הלאו, אך אם העשה מאפשר לשמור על הלאו, בכה"ג אין סתירה ביניהם ואינו תנאי בלאו, א"כ מסתבר לפי הבנת רב נסים גאון ביסוד דין 'עשה דוחה ל"ת' שאין זה נמדד בכל אחד אם יכול לקיים את העשה, אלא במ"ע באופן עקרוני ולא משנה שהגברא לא יכול.

אולם להבנת הרמב"ן ביסוד דין 'עשה דוחה ל"ת' שיש עדיפות לקיום העשה אף שהלאו באמת כן נאמר, היה ניתן לומר שיש להסתכל על האדם שלפנינו אם צריך לעבור על הלאו כדי לקיים העשה.

אולם דבר זה לא מסתדר ברמב"ן שכן ראינו שלשיטתו אין הדבר נמדד באופן פרטני אצל כל אחד, לכן אף שבדעת רב נסים גאון הדבר מוכרח, בדעת הרמב"ן אין התלייה מוכרחת ולא בזה חלקו.

אלא, תוספות והרמב"ן סברו שדין 'אפשר לקיים שניהם' זהו חיסרון בכוח העשה לדחות, דהיינו לעשה יש כוח לדחות את הלאו רק אם א"א לקיים את העשה יחד עם שמירה על הלאו, אך עשה שאפשר לקיים עם הלאו, אין בכוחו לדחות את הלאו, וכיוון שזה חיסרון בכוח העשה, אין נפק"מ אם במצב שהוא עכשיו אין עוד חוטים, דכוח המצוה אינו משתנה לפי כל מצב עכשווי, אלא תלוי אם מצד העשה יש אפשרות לעשות באופן אחר וכיון שמצד המצווה יכול לעשות באו"א אין נפ"מ אם במציאות הוא א"א.

משא"כ, הרשב"א סבר שהחיסרון של 'אפשר לקיים שניהם', אינו בכח הדחייה של העשה דגם כשאפשר לקיים שניהם יש לעשה כוח לדחות, אלא שזה דין בהלכות דחיה דרק "עושים" דחייה אם מוכרחים לעשות את הדחייה, אך אם יש אפשרות להימנע מלעשות דחייה אנו לא עושים דחייה ומכיוון שעכשיו שאין לו חוטים אין אפשרות להימנע מלעשות דחייה אז העשה יכול לדחות את הל"ת.

ביאור המחלוקת בדין 'מיגו'

אפשר לומר שהמחלוקת הנוספת בין הרשב"א לתוספות והיא אם אומרים 'מיגו' היא לשיטתם, דרק לפי תוספות שהחיסרון ב'אפשר לקיים שניהם' הוא שאין כוח לעשה לדחות בכה"ג, אפ"ל שע"י המיגו העשה מקבל כוח דחייה אף שמוגדר 'אפשר', אבל לרשב"א שבעצם יש לעשה כוח ורק יש חסרון בהלכות דחייה, לכאורה לא יכול המיגו להוסיף, דמעלת מיגו היא רק לתת כוח כאשר אין כוח, וא"כ לפי הרשב"א ששפיר יש כוח לדחות, אלא שיש דין בהלכות דחייה שלא דוחים את הלאו אם ניתן להימנע מדחייה, אז המיגו לא יעזור ולא ישנה דבר.

ביאור המחלוקת בדין מצוה חיובית וקיומית עפ"י

אפשר לבאר עפ"י שורש זה עוד מחלוקת. כבר הזכרנו שהרמב"ן בב"מ דף ל סבר שבמצווה קיומית, יש דין של עשה דוחה ל"ת והרשב"א חולק וסובר שאין, שהרי רק אם מוכרח לעשות יש דין דחייה ובמצוה קיומית ניתן להימנע מהמצוה, והנה הרמב"ן לשיטתו שלא מצאנו שכוח הדחייה מופעל רק כאשר העשה דורש זאת וכדי לקיים מ"ע אפ"ל שיש כוח לעשה לדחות את הלאו, משא"כ הרשב"א לשיטתו שדין ר"ל הינו הגבלה בהפעלת כוח הדחייה שזה רק כאשר א"א ללא זה, סבר שבמצווה קיומית תהיה הגבלה זו ג"כ.

אולם לפי דברינו לעיל ברמב"ן בשבת, שגם הרמב"ן מודה שקיים דין הגבלה נוסף מעבר לדין ר"ל, והוא נמדד מצד הבהפעל אם יש צורך לדחות, הרי שמחלוקתם תהיה רק בשאלה אם אי קיום מצווה קיומית נקרא אפשר לקיים שניהם.

שאלות השאג"א על שיטת תוספות

הקשה השאג"א בסימן צו על השיטות שה'אי אפשר' נקבע עקרונית ולא מציאותית, משבת דף קלג שמבואר שם שהאב לא יכול למול את בנו כשיש שם בהרת כי הוא מתכוון לטהר את בנו, משא"כ אם אחר ימול ללא שיתכוון לטהר, וכיוון ש'אפשר לקיים שניהם' ע"י שהאחר ימול לכן האב ל"י למול והגמרא אומרת שם שכאשר אין אחר, יש דין של 'עשה דוחה לא תעשה' והקשה השאג"א הרי כשאין אחר זה רק חיסרון מציאותי, אך בעיקרון מצוות מילה לא מחייבת לעבור על הלאו דבהרת ומדוע זה נחשב שא"א לקיים שניהם?

וצ"ל שחלוקה מצוות ציצית ממצוות מילה שם, בציצית המצווה רק מחייבת לשים חוטים, אך לא מונח במצווה איזה חוטים ויכול לתת איזה שרוצה ולכן אין דין דחייה בחוטי לבן כי העשה לא מחייב לדחות, אבל שם במילה המצווה מוטלת על האב למול, וכל הסיבה שזה 'אפשר לקיים' היא רק בגלל שאפשר באחר, הגם שהצווי נאמר לאב, אולם מילה ע"י אחר איננה המצווה במקורותיה אלא זה עניין מיוחד שנעשה כדי שיהיה אפשר לקיים שניהם, ממילא רק נחשב אפשר ע"י אחר אם האחר נמצא שם, אבל אם האחר אינו שם כיון שהעשה מוטל בעיקרו על האב למול, יש עשה נגד הלאו ויש דין של דחייה.

הרווח בתירוץ זה הוא שה'אפשר לקיים' של הגמרא שם הוא אותו 'אפשר לקיים' שבכל מקום רק ששם כל הטעם שנקרא 'אפשר' זה בגלל ששייך ע"י אחר אך אם אין אחר, זה חוזר להיות 'לא אפשר' משא"כ כאן, ויש כמה תירוצים באחרונים שיש שני דינים של 'אי אפשר' אך זה נסתר מהגמרא שם שמביאה את אותו ר"ל שמביאה הגמרא במנחות דף מ.

'אי אפשר' לדעת הרשב"א

הרשב"א המשיך והקשה ע"ע איך יש ציור שאין לו חוטים הרי יכול ליטול חוטים מהבגד? ותירץ: "הא ליתא, דכל היכא דאין לו אלא בקריעת הכנף ובהפסד טליתו, הרי זה כמי שאין לו מינר".

על תירוץ הרשב"א הקשו האחרונים שהרי מחוייב להוציא עד חומש כדי לקיים מצוה, עיין 'קובץ הערות' סימן יד אות ז.

ונראה שאין זה קשה כלל על הרשב"א, מפני שמה שהרשב"א אמר שזה נקרא כאין לו, אמר זאת דווקא לעניין הכלל של "א"א לקיים שניהם", שעניינו הוא דאם יש אפשרות לאדם שלא לדחות את הלאו לא דוחים, וא"כ הפסד טליתו לא נחשב לאפשרות, שהרי למעשה, לשיטתו, גם ב'אפשר לקיים' יש עקרונית לעשה כוח לדחות, אלא שיש דין בהלכות דחייה שלא דוחים אם ניתן להימנע מדחייה, וא"כ לא חייב להפסיד טליתו כדי לגרום שלא תהיה דחייה.

אולם באמת נראה פשוט שמי שיש לו בגד של ארבע כנפות ואין לו חוטים, יהיה חייב לחתוך מהבגד להטיל ציציות ולא ייקרא אנוס אף לפי הרשב"א.

ו. דין 'אפשר להמתין' לעומת דין 'אפשר לקיים שניהם'

כשאפשר להמתין אין עדל"ת

תוספות בדף ה ד"ה "כולה" ניסחו הגבלה חדשה בדין 'עשה דוחה ל"ת' והיא שאם ניתן להמתין עם קיום העשה כך שלא נצטרך לדחות את הלאו לשם קיום העשה, אין עשה דוחה ל"ת.

בכך תירצו תוספות את שאלתם, מדוע לא נלמד מכך ששריפת קדשים אינה דוחה יו"ט (שבת דף כד ע"ב ופסחים דף פג ע"ב) שחלק מהאמוראים לומדים זאת מפסוקים, לכה"ת שאין עשה דוחה ל"ת.

הבינו תוספות שגזה"כ שאוסרת שריפת קדשים ביו"ט באה לומר שאיסור מלאכה ביו"ט הוא זה שמעכב את המצווה שהרי אין עדל"ת, דאל"כ לא קשה שאלתם, וכך מוכח מטעם רב אשי שם שאין עשה דוחה ל"ת ועשה, שלמד שהבעיה היא מצד איסור המלאכה (אולם הירושלמי בשבת לומד שאף בעיו"ט סמוך לשקיעה אין לשרוף כי הקדשים מתבערים ביו"ט ולפי"ז אין האיסור מצד מלאכה בשבת ויו"ט שהרי הוא מבעיר לפני יו"ט, אלא הלכה בקדשים שאין מתבערים ביו"ט מ"והנותר ממנו" וכך למדו מפרשי הירושלמי על אתר, ולפיו לא מתעוררת כלל שאלת תוספות, ולפי"ז תוספות לא יסבור כירושלמי, אולם הרמב"ן בשבת דף כג מחדש דהירושלמי אוסר לבער מע"ש בגלל איסור מלאכה "כיון שעיקר השריפה בשבת ולא דמיא להדלקת נר דחולין דהכא הבערה גופיה חשיבא ליה מלאכה" ודבריו טעונים הרחבת ביאור ואכמ"ל ועיין בספרנו לפסחים עמודים רצז-ח).

ותוספות תירצו: "דשאני התם דלא בטלה מצותו בכך ויכול לשורפו אחר יו"ט ומ"מ אי לאו דבקר שני לא הייתי מחלק והו"א דדחי".

מבואר בהם שהגבלת "יכול להמתין" אינה מסברא אלא מגזה"כ, ולפי"ז יוצא שרב אשי שלא למד את איסור שריפת קדשים ביו"ט מפסוק לא יסבור כהגבלה זו של "יכול להמתין" בעדל"ת (וזה אף מוכח מגוף דברי רב אשי שצריך לנמק מצד שיו"ט עשה ול"ת ולא אומר כי יכול להמתין) ואעפ"כ תוספות שואלים על כללם מהבערת בת כהן ולא מעמידים כרב אשי, מכיוון שזו ברייתא.

דבר זה מונע בידינו מללמוד את הכלל הזה שאם יכול להמתין בקיום העשה אין עדל"ת, עם דברי ר"ל ב'אפשר לקיים שניהם', שהרי ר"ל לא למד את דבריו מפסוק, כמו"כ ייצא שרב אשי לא סבר לכלל זה והלכה כמותו ולעומ"ז מסכים לדברי ר"ל, כמו"כ תוספות לא הזכירו את דין ר"ל, משמע שזה דין אחר.

וא"כ יל"ע מה ההבדל בין שני הדינים? והנה מצאנו לזה התייחסות מפורשת הן בדברי הרמב"ן והן בדברי הרשב"א, שמעצם דבריהם רואים שלמדו שאלו דינים שונים.

הבדל דין זה מדין ר"ל - מחלוקת הרמב"ן והרשב"א

הרשב"א לשבת דף כד ע"א כתב: "ואיכא דקשיא ליה ותהוי נמי שריפת קדשים עשה ויו"ט לא תעשה גרידא, אכתי היכי הוה דחי האי עשה ללא תעשה דהא אפשר להמתין למחר ולקיים עשה כדר"ל דאמר כל מקום וכו' ותירץ הרמב"ן ז"ל דלא אמר ר"ל הכי אלא היכא דאפשר לקיים את שניהם עכשיו בלא דחיית לא תעשה... אבל היכא דלא אפשר לקיים עשה היום אלא בדחיית ל"ת אי אפשר לקיים את שניהם מיקרי, שהרי אי אפשר לקיימן עכשיו".

והנה המגיה שם ציין שכן כתב הרשב"א עצמו בחידושו לביצה דף ח ע"ב ד"ה "מיהא", אולם אם נתבונן נראה באמת הבדל, וכך כתב שם הרשב"א: "דמהכא איכא למשמע דאין מעבירין על המצוות כלל אלא כיון שא"א לקיים עכשיו את שניהם אמר יבוא עשה וידחה ל"ת, דאם ימתין אפשר דמטריד ולא מקיים ונמצא דיחוי מפני ל"ת".

בעוד שבשם רמב"ן אמר שדין 'אפשר לקיים שניהם' הוא רק אם כעת ישנה אפשרות לקיים את העשה, אולם אם רק לאח"ז, לא נחשב שאפשר לקיים שניהם, הרי שהוא עצמו מוסיף סברא שאם ימתין עד למחרת יתכן שכבר לא יוכל לקיים את המצווה.

הרמב"ן והרשב"א לשיטתם אצלנו

נראה שההבדל בדבריהם, נעוץ במחלוקתם בעניין הבנת דברי ר"ל, שעמדנו עליה כאן, הגדרנו שלרמב"ן כאשר אפשר לקיים שניהם חסר בכוח הדחייה של העשה, ממילא למד שהשאלה נמדדת באופן עקרוני ולא פרטי אצל כל אחד, נראה שכמו"כ יש למדוד עניין זה כעת בשעה שהמצווה מוטלת עליו ושיקולים מציאותיים של דחייה אינם גורעים מכוח העשה לדחות, אולם לרשב"א ראינו שאף אם יש לעשה כוח מ"מ יש להתחשב בשיקולים מעשיים ולהימנע מלהשתמש בכוח הדחייה, ושיקולים אלו נמדדים אצל כ"א באופן מעשי, ממילא לא יכול הרשב"א להסתפק בדברי הרמב"ן ולומר שכיוון שכרגע יש מצווה יש לה כוח לדחות, שהרי אף אם יש לה כוח לדחות מ"מ ניתן לא להשתמש בעניין הדחייה ע"י שנדחה את קיום העשה למחר, לכן היה צריך הרשב"א להוסיף שאף ישנה בעיה מעשית לדחות למחר שמא כבר לא יוכל לקיים מחר את המצווה.

ואם נשאל להיפך, אם יש חסרון של 'אפשר להמתין' שנלמד מפסוק, למה צריך ר"ל לומר שיש חיסרון של 'אפשר לקיים שניהם'?

אפ"ל שרק בהמתנה שאז יוכל לקיים את המצווה מחר **באותו אופן** שיכול לקיימה כעת, לא ניתן לדחות, אולם ב'אפשר לקיים שניהם' יכול לקיים את המצווה רק באופן אחר והיינו חושבים שבכה"ג יוכל לדחות.

לפי"ז לא נאמר לאדם שאם יכול להמתין לאחר זמן ואז לקיים את המצווה באופן אחר, אין עשה דוחה ל"ת, דבהתקבץ שני החסרונות של שתי ההלכות לא נמנע דין עדל"ת, ובזה יש ליישב הערת רע"א בגהש"ס מדברי התוספות בשבועות דף ג, ויתכן שלא התכוון להקשות אלא להעיר כנ"ל.

ז. הזכרת המיגו ברשב"א

עד עתה למדנו ברשב"א שחולק על עניין המיגו וביארנו את הסיבה ואת הנפקותות היוצאות מזה, והנה למרבה הפלא בהמשך דברי הרשב"א כתוב: "ומ"מ אסור להטיל בשל פשתים ד חוטי"ן של צמר לבן, שלא התיר הכתוב להטיל בו אלא שני חוטי תכלת, אי נמי שני חוטי לבן של צמר שמותר להטיל בו כשיש חוטי תכלת, אי נמי בחוטי לבן בדליכא

תכלת דעולין משום לבן ומשום מיגו, כדאיתא התם במנחות דאמרינן התם מיגו דתכלת פטרה לבן נמי פטר...".

והנה הריטב"א שביאר ג"כ כביאור הרשב"א לעיל, לא הוסיף קטע זה, ויש לעיין כיצד הרשב"א מכניס כאן את עניין המיגו, הרי מדבריו לעיל עולה שלא סובר אותו כלל, דלכן לא התיר כאשר יש לו ממינו והתיר רק כשאין לו ממינו ואז כלל ל"צ מיגו שהרי זה 'אי אפשר'!

והנה ב'חידושי רבי נחום' ביאר שהרשב"א נצרך למיגו רק לעניין 'מין כנף' כהסבר רש"י במנחות, אך לא לצורך היתר כלאיים.

לפי"ז אנו נשארים בכל מה שאמרנו לעיל ושיטת הרשב"א כשיטת הריטב"א.

אולם לכאורה קשה לומר את הדברים ברשב"א, שכן לא הזכיר הרשב"א כלל את עניין 'מין כנף'.

ניתן לומר שבאמת הרשב"א נזקק למיגו כדי להתיר את הכלאיים, ולא נבארו כמו שביארנוהו לעיל שזה יישאר רק ביאור בריטב"א, אלא שאז קשה מדוע, הרי הרשב"א הגדיר זאת כ'אי אפשר' לקיים שניהם? אלא צ"ל שהרשב"א מסכים לתוספות בהגדרת 'אפשר' ו'אי אפשר' וממילא לעולם מצוות לבן נקראת 'אפשר לקיים שניהם', שכן יכול עקרונית להטיל חוטי לבן ממינו, ולכן גם הרשב"א נזקק למיגו, אלא שסבר הרשב"א, בניגוד לתוספות, שבמיגו עצמו לא ניתן להשתמש אא"כ יש צורך להשתמש בו, וזה כאשר בפועל אין לו חוטים ממינו, דחוי מעניין 'אפשר לקיים' שנאמר לעניין עצם הדחייה יש עניין נוסף של 'אפשר לקיים' ולענין השימוש במיגו וודאי שזה יוגדר באופן פרטני אצל כל אחד ואחד וא"כ ישנם שני ענייני 'אפשר לקיים שניהם' לרשב"א.

ח. דין 'הותרה' בציצית - שיטת ר"ת

תוספות במנחות דף מ ע"א ד"ה "כיון" תירצו את השאלה בדבר סתירת הסוגיות במנחות בתירוצם השני וז"ל: "אי נמי מדאורייתא שרייה ורבנן הוא דגזור דכיון דאפשר לקיים שניהם אבל מדאורייתא שרי דכלאיים ממש הותר אצל ציצית ולא משום דחיה והא דמסקינן לעיל דפוטר היינו מדאורייתא".

בשיטתם זו שכלאיים הותרו אצל ציצית ולא משום דחייה, שהיא לכאורה השיטה שהביא הרמב"ן, ביארו את סתירת הסוגיות.

נראה לכאורה ששיטתם זו היא גם שיטת ר"ת שהביאו שם בדף מ ע"ב ד"ה "תכלת", שאומר שכלאיים הותרו לגמרי בציצית ואף כאשר אינו מקיים מצווה בלבישתם, כגון בלילה או בטלית שאולה "דאפילו בלילה אין בה משום כלאיים אע"ג דלאו זמן ציצית היא, דלגמרי התיר הכתוב כלאיים של ציצית", "דהא כתיב 'לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך' לומר שבמקום גדילים תלבש שעטנז משמע דכל לבישה שרא רחמנא".

ט. שאלות מהותיות על שיטת ר"ת

והנה מספר נקודות טעונות בירור:

ראשית, שיטת ר"ת עצמה טעונה ביאור:

השאלה על ר"ת היא, דאם ציצית בגדר 'הותרה' ולא 'דחיה', איך ניתן ללמוד ממנה לכל מקום ש'עשה דוחה לא תעשה', הרי בכל מקום אין זה בגדר 'הותרה' אלא רק נדחה למצוותו? ראינו כבר שהרמב"ן אצלנו הביא שיטה שכזו ודחה אותה, שהרי מכאן למדנו לכה"ת 'עשה דוחה לא תעשה' ורק באי אפשר לקיים שניהם.

קושי נוסף לפי שיטת ר"ת הוא, איך יכולה הגמרא במנחות דף מ לומר שיש חיסרון של 'אפשר לקיים שניהם' בכלאיים בציצית, הרי אם האיסור הותר אף ללא קיום המצווה לא שייך חסרון זה, ואפשר לשאול בנוסח אחר: הרי נשים יכולות לחתוך את הציצית מהבגד כיוון דאינן חייבות בציצית ובכ"ז אומר ר"ת שמוותר לגבם כלאיים בציצית, והרי אצלן זה 'אפשר לקיים שניהם' כנ"ל, ואיך שייך לומר שיש חסרון של 'אפשר לקיים שניהם'? ניתן לומר שאה"נ לשיטת ר"ת זה לא שייך, אלא ר"ת סבר כרמב"ן שהבאנו, שזו מחלוקת סוגיות אם קיי"ל כר"ל שצריך שאפשר יהיה לקיים שניהם, ונאמר שדבריו נאמרו רק לשיטה שלא סברה כר"ל.

אבל לא נוכל לומר כך, שהרי תוספות בכתובות דף מ אומרים שצריך מיגו בכלאיים בציצית בגלל שיש בעיה של 'אפשר לקיים שניהם' והביאו זאת בשם ר"ת, וא"כ רואים שר"ת חולק על הרמב"ן ולא למד שזו מחלוקת סוגיות, אלא כולם סברו כר"ל, וא"כ מה הפשט?

ישנם המחדשים שדברי ר"ת נאמרו רק על התכלת ולא על הלבן, ואילו הלבן הוא רק בגדר 'דחוויה' דהנה המימרא שר"ת דייק ממנה נאמרה בתכלת, "תכלת אין בה משום כלאיים", והסברא היא, שרק חלק התכלת שבמצווה מחייבו בכלאיים, בזה מובן למה היתר הלבן לפי ר"ת זקוק למיגו ולמה לא יהיה קיים בארבעה חוטי לבן. לפיהם יוצא חידוש דבזה"ל לא נוהג דין ר"ת כי אין תכלת.

אך לכאורה עצם הדיוק אינו מוכרח, כי יש גמרות שמדברות על 'תכלת' וכוונתם לכל הציצית, אלא נקטו תכלת כי היא עיקר המצווה.

י. הסבר שיטת ר"ת

ההסבר בר"ת הוא שדעתו איננה שכלאיים בציצית הותרו ללא דין 'עשה דוחה לא תעשה', כפי שלמדה השיטה ברמב"ן, או אפילו הרמב"ן עצמו בשבת כפי שביארנו אותו, אלא זה 'הותרה מכח דחוויה', דין הדחייה כאן התיר את הל"ת לא רק לצורך קיום המצווה אלא אף שלא לצורך המצווה (מה שלפי הרמב"ן בכל 'עשה דוחה לא תעשה' יש 'הותרה' כשלב שני, זה רק לצורך המצווה ושם נקטנו 'הותרה' כביטוי לכך שהלאו הסתלק ואילו בר"ת אנו נוקטים 'הותרה' לציין ששרי אף שלא לצורך המצווה).

הראב"ד למסכת תמיד דף כז מביא את ר"ת ושואל עליו דאם כאן אומרים 'הואיל ואשתרי אשתרי' מדוע בשאר מקומות ש'עשה דוחה לא תעשה' לא אומרים, ז"א למד הראב"ד שהפשט בר"ת הוא 'הואיל ואשתרי אשתרי' כנ"ל, דכיוון שיש דין 'עשה דוחה לא תעשה' והלאו הותר אז התורה כבר התירה לגמרי וכן תוספות בחולין דף קי ע"ב ד"ה "טלית" הביאו את ר"ת כך: "כל טלית דאשתרי בה כלאיים דהיינו בתכלת מותר בכל ענינים בין להתעטף בין להציע תחתיו בין לו ובין לחבירו בין לאשתו בין ביום בין בלילה דלגמרי שרא בה כלאים".

לפי"ז ל"ק השאלה דאם בציצית הותרו כלאיים אף שלא במקום מצווה, איך ניתן ללמוד לשאר מקומות ש'עשה דוחה לא תעשה', כי אף בציצית היתר בנוי על דין 'עשה דוחה לא תעשה', אמנם איננו אומרים שיש שני מיני 'עשה דוחה לא תעשה' אחד שהעשה דוחה את הלאו והשני שהעשה מתיר את הלאו, כפי שיש המגדירים, דמהיכ"ת לומר שתי הלכות מאותה דרשה, אלא שני שלבים: בתחילה התורה התירה בגלל 'עשה דוחה לא

תעשה' ורק את שלב זה לומדים לכל המקומות ש'עשה דוחה לא תעשה' ללא הקומה השנייה של ההיתר לגמרי.

לפי כולם ב'עשה דוחה לא תעשה' חל היתר על הלאו לענין לבישת מצוה, וכעת אומר ר"ת שכשחל ההיתר הוא אינו מוגבל רק לקיום המצוה, ברא"ש מפורש שבבגד נשים לא שייך ר"ת כי לא חל כלל היתר בבגד.

י"ל שסברת 'הואיל ואשתרי' יותר טובה אם לומדים 'עשה דוחה לא תעשה' משום הותרה כרב נסים גאון, כיון שהתורה התירה, התירה לגמרי, אך אם נלמד כרמב"ן שהלאו קיים הרי שאינו הותר, אולם כבר דייקנו שאף לפי הרמב"ן תחילת הדרך היא שהעשה דוחה את הלאו, אך הדחיה מובילה להיתר הלאו לצורך המצווה.

ולגבי השאלה הנוספת ששאלנו, מה שייך לבדוק אם 'אפשר לקיים שניהם', אם הותר לגמרי, הרי שלפי מה שביארנו בגדר ה'הותרה' גם שאלה זו מתורצת, כיון שכל ההותרה לגמרי באה רק כשלב שני לאחר שחל היתר בזמן החיוב שזה עיקר מצותו, אז זה שייך רק אם בזמן החיוב הותרה, אך אם בזמן החיוב אין דין 'עשה דוחה לא תעשה' פשוט שאין דין הותרה, דכל ההותרה נאמר רק אחרי שחל ההיתר בבגד זה לזמן שחייב.

השאג"א בס"ל מביא את הראב"ד ומבאר שר"ת סבר שרק כאן אמרינן הואיל ואשתרי דבבגד לילה ראוי מחר למצוה, וכן ראינו את לשון תוספות בחולין דף קי ע"ב כשמביאים לר"ת, "כל טלית דאשתרי בה כלאיים דהיינו בתכלת מותר בכל ענינים בין להתעטף בין להציע תחתיו בין לו ובין לחבירו בין לאשתו בין ביום בין בלילה דלגמרי שרא בה כלאים" וכ"ה ברא"ש בהל' ציצית ס"א שאומר שבטלית שאולה הוי הותרה, כי הותרה אצל בעל הטלית ואומר שטלית של איש שרי בין לאיש ובין לאשה, רואים להדיא שטלית של אשה לא סתם התיר ר"ת, אלא כיוון שהותר לאיש, הותר לגמרי והרא"ש סבר שזה דוקא באותו בגד של האיש שיש הואיל ואשתרי ולא בבגד אחר.

לכן לגבי מה ששאלנו, אף שאצל אשה 'אפשר לקיים שניהם' אך כל ההיתר שלה הוא בגלל שאצל הבעל זה 'אי אפשר לקיים שניהם' ואצלו העשה דוחה ל"ת, כמו שראינו ברא"ש שההותרה רק בבגד איש.

מקור ההבדל בין כלאיים בציצית לכה"ת

אלא שכעת נשאלת השאלה למה רק בציצית אומרים 'הותרה' ולא בכל מקום ש'עשה דוחה לא תעשה'?

האחרונים נתנו מספר הסברים, אולם הצד השווה שבהם הוא שיש ייחוד למצוות ציצית שדורשת היא את היתר הלאו לגמרי, אף שלא לצורך המצווה.

אחד ההסברים הוא של ה'עונג יו"ט' בסימן א ששואל, לדעה שציצית היא חובת מנא, כיצד ניתן לומר לגבה שתדחה את לאו דכלאיים, הרי המצווה חלה מיד עוד קודם לבישת הבגד ויכול לקיים את המצווה בקופסה, ואילו האדם לא עובר על הלאו עד ששובש את הבגד ונמצא ש'בעיקר העבירה ומעשה לבישת הבגד לא מתקיימת העשה" ותירץ שאם המצווה לא הייתה מתירה את איסור הכלאיים נמצא שהבגד אינו ראוי ללבישה וממילא לא חייב בציצית, א"כ כדי לחייבו בציצית יש צורך להתיר את איסור הכלאיים לגמרי "אין באפשר למצוה זו להתקיים אלא א"כ יעקור מבגד זה לגמרי איסור כלאיים" והיסוד ב'עשה דוחה ל"ת' הוא שכל מה שצריך להתיר בשביל קיום העשה עושים, אלא שבשאר המצוות די רק לדחות את האיסור לצורך קיום המצווה, ואילו בציצית כדי שתתקיים המצווה יש צורך להתיר את הכלאיים לגמרי.

אולם באמת הנחתו של ה'עונג יו"ט' שבגד שאסור ללבישה אין עליו חיוב ציצית לכאורה צריכה חקירה, והנה משאלת רע"א באו"ח סימן יא שהבאנו בעבר, מדוע לא יהיה דין של 'עשה דוחה לא תעשה' בבגד שהוא כלאיים, מוכח שלא סבר כך.

יש הלומדים שאם הבגד הינו בגד אסור, 'בגד כלאיים', לא ניתן לקיים בו מצווה כדברי האו"ש בהלכות חו"מ פ"ו ה"ז דלא שייך שמצוות עשה דמצוה תדחה איסור טבל כיוון שהחפץ נשאר אסור ואיך יתרצה לפני קונו בחפץ אסור, לכן יש צורך שאיסור הכלאיים יותר כדי שתתקיים מצוות ציצית בבגד, וצ"ב בסברא זו.

אולם נראה מדברי תוספות שמביאים את ר"ת, שמה ש'זכתה' ציצית להתיר לגמרי את איסור כלאיים אינו בשל עניין מיוחד שיש במצוות ציצית, שהרי תוספות שואלים מבגדי כהונה מדוע הותרו להם כלאיים רק בזמן עבודה ולא הותרו להם הכלאיים לגמרי, כציצית, מוכח מהם שלמדו בר"ת שאי"ז חידוש מיוחד דוקא במצוות ציצית (אמנם על הסבר האו"ש הנ"ל אי"ז הערה) ומתי באמת נאמר החידוש?

נראה שבתוספות יש רמז, דתוספות מתרצים, ששאני ציצית שמשמעות הפסוק היא שמותר בכל לבישה, ונראה שאף התירוץ האחר בתוספות שם עדיין נזקק לעיקרון זה. ה'הותרה' בנוי על כך שההיתר כתוב בתורה (ודומה למה שביארנו בשיטת הרמב"ם לעיל, אלא שלדידו "דילגנו" על שלב העדל"ת בציצית ואילו לר"ת המשכנו אותו לעוד שלב) וכך לשון תוספות במנחות דף מ בד"ה "כיון" שכתבו: "דכלאיים ממש הותר אצל ציצית" ויש להבין מה זה 'כלאיים ממש' וכי יש כלאיים לא ממש? אלא ר"ל כיוון שדין דחייה נאמר בכלאיים ממש, אותם כלאיים המפורשים בתורה לאיסור, ומכיוון שההיתר דכלאיים בציצית מפורש בתורה לכן חשיב הותרה בציצית כיוון שהתורה נתנה את ההיתר מפורש בפסוק וחז"ל פירשו שזה מצד 'עשה דוחה לא תעשה', אין הגבלה על ההיתר שבפסוק דמסתמא ההיתר הוא לגמרי, רק אם אין ההיתר כתוב להדיא בזה ההיתר הוא רק במקום מצווה, אך היתר שהתורה נותנת מפורש הוא בסתמא ללא הגבלה, וא"כ אף בגדי כהונה שכתוב שם להדיא שעשה דוחה כלאיים, היתה הו"א לתוספות ששרי לגמרי ותירצו שבבגדי כהונה אין משמעות הפסוק היתר ולכן זה רק בשעת עבודה.

יא. האם תוספות במנחות מ ע"א הוא כר"ת

תירוץ תוספות בדף מ ע"א לאור ר"ת צ"ב:

מדוע תוספות בע"א לא מפנה לע"ב לשיטת ר"ת וכיצד כתב את שיטתו בכזו פשוטות, כאשר בע"ב האריך לדון בה ואף להקשות עליה?

כמו"כ קשה, אם באמת יש בשיטת ר"ת כדי ליישב את הסוגיות ואין צריך כלל להזדקק למיגו, כפי שעולה מתירוצם בדף מ ע"א, כיצד תוספות בכתובות בדף מ ע"א ד"ה "כגון" אומר את הסבר ה'מיגו' שלו בשם ר"ת עצמו?

נראה שה'הותרה' שאומר תוספות בע"א כדי לתרץ את הסוגיות, אינו כ'הותרה' של ר"ת בע"ב, ולא כמו שפתחנו לעיל, ולכן תוספות לא אומר בע"א "כדפרשתי לקמן" וכן בדף מ ע"ב כשמביא תוספות את ר"ת הוא שואל עליו מכמה מקומות ויש בזה מו"מ ואילו תוספות בע"א אומר זאת לדבר פשוט ללא שאלות.

נראה שאלו שני דברים שונים, החידוש של ר"ת הוא **שאחרי שהותר** הותר לגמרי אף אם עיקר ההיתר הוא בגלל דחייה, וכמו שביארנו לעיל, אולם תוספות בדף מ ע"א אומר חידוש **אחר** והוא שגדר **ההיתר של 'עשה דוחה לא תעשה'** אינו בתור דחוייה אלא בתור

הותרה, ואת כוונתם יש לבאר עפ"י הגמרא ביומא שדנה אם טומאה 'הותרה' בצבור או 'דחוייה' ורש"י מבאר 'דחוייה' - שבקושי הותרה וההיתר רק בדיעבד ותוספות מחדשים שבציצית הוי 'הותרה' ולכן אין חיסרון של 'אפשר לקיים שניהם', אך ב'הותרה' של ר"ת שייך חסרון של 'אפשר לקיים שניהם', כמו שהוכחנו בתוספות בכתובות וביארנו שכל ה'הותרה' הוא רק כיוון שהותר לעיקר מצוותו הותר לגמרי ואז תלוי אם יש דין דחיה בעיקר מצוותו.

הנקודה בתוספות בע"א היא מה גדר ההיתר 'הותרה' ולא 'דחוייה', ואילו הנקודה לר"ת בע"ב היא לא בגדר הדחייה אלא עד כמה חל ההיתר.

והנה כעת יהיה קשה על תוספות בדף מ ע"א שזה היתר אחר, איך אפשר ללמוד 'עשה דוחה לא תעשה' ממנו? ואפ"ל שהטעם שלא לומר 'עשה דוחה לא תעשה' הוא, שהלאו יותר חמור מהעשה, אך אם רואים שהתורה בציצית בכלליים התירה את הלאו במקום העשה, רואים כששניהם זה מול זה העשה עדיף, וא"כ נלמד מכאן לכל מקום שהעשה מתנגש עם הלאו העשה עדיף וידחה את הלאו.

